

บทที่ 2

สหกรณ์การ เกษตรและวัตถุประสงคของสหกรณ์

สหกรณ์เป็นองค์กรที่มีอยู่แทบทุกประเทศในโลก ทั้งในประเทศทุนนิยมและสังคมนิยม ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าขบวนการสหกรณ์ที่เข้มแข็งจะเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม จะเห็นได้ว่าในประเทศที่การสหกรณ์เจริญก้าวหน้ามาก เช่น สวีเดน เดนมาร์ก นอร์เวย์ และประเทศในยุโรปหลายประเทศ รวมทั้งคานาดา อิสราเอลและญี่ปุ่น ขบวนการสหกรณ์มีบทบาทอย่างสำคัญในการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน

สหกรณ์ (Co-operation or Co-operatives) ตามความหมายทั่วไป หมายถึง "การทำงานร่วมกัน" (Working together) ในความหมายพิเศษหมายถึงระบบการรวมกันเพื่อร่วมทำงานของประชาชนด้วยความสมัครใจโดยยึดหลักความเสมอภาค เพื่อจัดการแสวงประโยชน์ทางเศรษฐกิจของคนกลางในคานใด ๆ ตามความต้องการทางเศรษฐกิจของตน¹

จากพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 มาตรา 4 ได้บัญญัติความหมายของสหกรณ์ไว้ว่า "สหกรณ์" หมายความว่า "คณะบุคคลซึ่งร่วมกันดำเนินกิจการ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้"

¹ถวิล เลิศประเสริฐ, วิสาทกิจสหกรณ์ (พระนคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2523), หน้า 7 - 8.

นอกจากนิยามของคำว่า "สหกรณ์" ที่กล่าวมาข้างต้นแล้วยังมีนิยามของสหกรณ์ของนักวิชาการที่มีชื่อเสียงบางท่านทั้งในอดีตและปัจจุบัน ซึ่งยกมาเพื่อช่วยอธิบายให้เข้าใจถึงลักษณะของสหกรณ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นดังนี้

สหกรณ์เป็นองค์การแบบหนึ่งที่บุคคลรวมกันเข้าด้วยความสมัครใจในฐานะที่เป็นมนุษย์ โดยยึดหลักความเสมอภาคเพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนเอง¹

สหกรณ์เป็นสมาคมที่ก่อตั้งขึ้นในกลุ่มคนที่อันแอ เพื่อความมุ่งหมายในการค้าร่วมกัน และดำเนินการด้วยน้ำใจที่ไม่เห็นแก่ตัว โดยมีข้อกำหนดว่าทุกคนพร้อมจะปฏิบัติหน้าที่สมาชิกภาพ มีส่วนในผลตอบแทนตามส่วนการใช้จ่ายประโยชน์สมาคมของตน²

สหกรณ์เป็นสมาคมของบุคคลที่รวมกันเข้าด้วยความสมัครใจเพื่อบรรลุจุดหมายร่วมกัน โดยการก่อตั้งองค์การธุรกิจที่ควบคุมแบบประชาธิปไตย ร่วมกันออกทุนที่ต้องการอย่างเที่ยงธรรม และยอมรับการมีส่วนอย่างยุติธรรมในการเสี่ยงภัย และผลประโยชน์ของการดำเนินงานที่สมาชิกมีส่วนร่วมอย่างแข่งขัน³

¹H. Calvert, The Law and Principles of Co-operation (4th ed.; Calcutta: Thacher, Spink & Co., 1933), p. 14.

²C.R. Fay, Co-operation at Home and Abroad (2 vols., 5th ed.; London: Staples Press Ltd., 1948), I, p. 5.

³International Labour Office, International Labour Conference, 1966, "Recommendation 127", Recommendation concerning the role of Co-operatives in the economic and social development of developing countries, Geneva, 1966, para. 12(1)(a).

สหกรณ์การ เกษตรหมายถึงสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นโดยเกษตรกร มีหน้าที่ในการ ส่งเสริมการผลิตเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่เกษตรกรที่เป็นสมาชิก อันหมายถึงการดำเนินงาน ของสหกรณ์ในทุกๆอย่างที่เกี่ยวกับการให้สินเชื่อการ เกษตร การรับฝากเงิน การจัดหาสินค้า เครื่องมือและอุปกรณ์การผลิต มาจำหน่ายแก่สมาชิก ตลอดจนการรวบรวมผลิตผลการ- เกษตร ออกจำหน่ายหรือแปรรูป การส่งเสริมการ เกษตรและติดตั้ง เครื่องสูบน้ำ จัดระบบ การส่งน้ำ อำนวยบริการไชน้ำ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การ เพาะปลูกของสมาชิกยิ่งขึ้น

สาเหตุการ ก่อตั้งสหกรณ์

ขบวนการสหกรณ์ในสมัยปัจจุบัน มีรากฐานมาจากการ เปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม และการ เมือง ซึ่งเกิดขึ้นในยุโรปในคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยเฉพาะการปฏิวัติ อุตสาหกรรม และการปลดแอกของชาวนาจากระบบศักดินาและข้าทาส การเปลี่ยนแปลง นี้มีผลทำให้วิถีทาง เศรษฐกิจของผู้ประกอบอาชีพต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและ รวดเร็ว ระบบการผลิตเปลี่ยนมาใช้ เครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรมแทนการใช้ แรงงาน ทำให้อุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ใช้แรงคนไม่สามารถแข่งขันกับอุตสาหกรรม เครื่องจักร จนต้อง เลิกกิจการไป คนงานและผู้ประกอบการขนาดเล็กต้องไปรับจ้าง ในโรงงานขนาดใหญ่ เกิดการว่างงาน คนงานในโรงงานอุตสาหกรรมถูกขูดรีดแรงงาน และมีรายได้ต่ำ ในเขตชนบทพวกชาวนาขนาดเล็กประสบปัญหาขาดแคลนเงินทุน เครื่องมือ และวัสดุการ เกษตร ถูกขูดรีดเอาเปรียบจากนายทุนเงินกู้ และพวก คนกลาง จนในที่สุดต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ที่ดิน พวกชาวนาปรังได้รับความเดือดร้อน เพราะการใช้เรือกบขนาดใหญ่จับปลาแทนเรือกบร เชียงหรือเรือกบ ซึ่งมีประสิทธิภาพ ค่อยกว่า สถานการณ์เช่นนี้ทำให้เกิดแนวความคิดว่า ระบบทุนนิยมก่อให้เกิดความไม่ เป็นธรรมในสังคม เนื่องจากทรัพย์สินซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตตกเป็นกรรมสิทธิ์ของ เอกชน และการประกอบการ เศรษฐกิจเพื่อแสวงหากำไร ภายใต้การแข่งขันอย่างเสรี ทำให้ผู้มีส่วนในการผลิตไม่ได้รับความ เป็นธรรมในส่วนแบ่งจากการผลิตนั้น และเกิด

ชนชั้นนายทุนกับคนงาน หรือนายจ้างกับลูกจ้าง ที่มีฐานะความเป็นอยู่แตกต่างกันอย่างมหาศาล ซึ่งปัญหาเหล่านี้สามารถแก้ไขได้โดยวิธีการหนึ่ง คือ ขบวนการสหกรณ์

ในยุคของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ มีผู้นำทางสหกรณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เช่น ในอังกฤษมี โรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen) ซึ่งเป็นบุคคลแรกที่ริเริ่มแนวความคิดของงานสหกรณ์ และเป็นผู้ให้กำเนิดคำว่า "สหกรณ์" (Co-operation) Robert Owen เป็นเจ้าของอุตสาหกรรมทอผ้าในอังกฤษ ใริเริ่มในด้านหลักมูลฐานของสหกรณ์ เช่น การจ่ายเงินปันผลตามหุ้นในอัตราจำกัด และการเฉลี่ยเงินคืนแก่สมาชิกตามส่วนที่สมาชิกดำเนินธุรกิจกับสหกรณ์ นอกจาก Robert Owen แล้ว ยังมีนายแพทย์ วิลเลียม คิง (Dr. William King) ในประเทศฝรั่งเศส มี ชาร์ลส์ ฟูรีเออร์ (Charles Fourier) ฮังรี แซงต์ ซีมอง (Henry Saint Simon) ฟิลิปป์ บูเช (Philippe Buchez) หลุยส์ บลังก์ (Louis Blanc) ชาร์ลส์ กิด (Charles Gide) เป็นผู้นำความคิดด้านสหกรณ์การผลิต¹

จากแนวความคิดของ Robert Owen ซึ่งยังไม่สามารถทำให้สหกรณ์ที่คิดขึ้นดำเนินงานไปได้อย่างสมบูรณ์ จนในปี ค.ศ. 1844 สมาคมสหกรณ์หรือสหกรณ์ (Co-operative Society or Co-operation) ได้กำเนิดขึ้นโดยใช้อชวา "ร้านสหกรณ์ร็อกเคิลของผู้นำอันเที่ยงธรรม" (The Rochdale Society of Equitable Pioneers) ทำการจัดตั้งขึ้นโดยช่างทอผ้าและกรรมกรแห่งเมืองร็อกเคิลในประเทศอังกฤษ จำนวน 28 คน โดยมี Charles Howarth เป็นผู้นำ ดังนั้นขบวนการสหกรณ์ในโลกจึงตั้งต้นมาจากสหกรณ์ร็อกเคิลในอังกฤษนั่นเอง

การก่อตั้งสหกรณ์การเกษตร

ขบวนการสหกรณ์การเกษตรมีจุดเริ่มต้นในประเทศเยอรมันนี้ ภายใต้การนำของ ฟรีดริช วิลเฮลม ไรฟ์ไฟเซิน (Friedrich Wilhelm Raiffeisen)

¹ อดวิล เลิศประเสริฐ, วิสาหกิจสหกรณ์, หน้า 45.

วิลเลียม ฮาสส์ (Wilhelm Hass) และในประเทศอิตาลี โดย ลุยจิ ลูซซัตติ (Luigi Luzzatti) สหกรณ์อุตสาหกรรมนมเนยเริ่มโดย เซอร์ ฮอเรน พลังเกตต์ (Sir Horace Plunkett) ชาวไอร์แลนด์

สหกรณ์การเกษตรที่เกิดขึ้นในระยะเริ่มแรกอาจแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สหกรณ์จัดหาหรือสหกรณ์การซื้อทางเกษตร สหกรณ์แปรรูป เช่น สหกรณ์นมเนย สหกรณ์โรงงานหมูเบคอน และสหกรณ์การขายหรือสหกรณ์การตลาดการเกษตร

เดิมสหกรณ์เครดิตหรือธนาคารแบบไร้ไฟไฟเซิน ได้ทำหน้าที่จัดหาวัสดุและเครื่องมือการเกษตรมาจำหน่ายให้สมาชิก โดยแยกหน้าที่ออกจากการให้บริการด้านเครดิต และยังทำหน้าที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของสมาชิกด้วย ในปี ค.ศ. 1872 ได้มีการก่อตั้งสหกรณ์จัดหาขึ้นโดยเฉพาะที่เมืองฟรีเบอร์ก (Friedberg) ต่อมาสหกรณ์ประเภทนี้ก็ได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีองค์การกลางของสหกรณ์ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชาติ

ในปี ค.ศ. 1871 มีการก่อตั้งสหกรณ์นมเนยขึ้นเป็นสมาคมแรกในประเทศเยอรมันนี และแพร่ขยายไปสู่ประเทศเดนมาร์กในปี ค.ศ. 1882 และประเทศไอร์แลนด์ ในปี ค.ศ. 1889 สหกรณ์ประเภทนี้ได้เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงในประเทศแถบสแกนดิเนเวีย ในราวปี ค.ศ. 1895 มีการก่อตั้งสหกรณ์ขายพืชผลในประเทศเยอรมันนี โดยเริ่มจากสหกรณ์ขายข้าวไรน์ และข้าวสาลี และสหกรณ์ขายมันฝรั่ง¹

ความเป็นมาและการก่อตั้งสหกรณ์การเกษตรในประเทศไทย

แนวความคิดเรื่องสหกรณ์ในประเทศไทยเริ่มขึ้นในราว พ.ศ. 2456 การสหกรณ์ในประเทศไทย มีมูลเหตุสืบเนื่องมาจากชาวนาในปลายสมัยรัชกาลที่ 5

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 70.

ซึ่งส่วนมากมีฐานะทรูโทรม มีหนี้สินล้นพ้นตัว ตลอดจนมีความเป็นอยู่อย่างยากจนคนแค่นัก ๆ ไป¹ อันเนื่องมาจากการทำนาในระยะนี้จำเป็นต้องใช้เงินทุนในการผลิตมากขึ้นกว่าที่เคยทำมาควม ระบบเศรษฐกิจของชนบทค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจเพื่อเลี้ยงตัวเองมาสู่ระบบเศรษฐกิจเพื่อการค้า เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวนาที่ไม่มีทุนของตนเองจึงต้องหันไปกู้ยืมบุคคลอื่น เช่น พ่อค้า ชนบท โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราที่สูง มีการเอารัดเอาเปรียบในทุกทาง จนยากที่ชาวนาจะสามารถปลดเปลื้องหนี้สินเป็นอิสระได้ ประกอบกับสภาพการเกษตรโดยทั่วไปมีลักษณะที่อำนวยผลผลิตได้ในระดับต่ำ ผลผลิตที่ไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศ จึงเป็นโอกาสให้หนี้สินและดอกเบี้ยพอกพูนมากขึ้น จนในที่สุดไม่สามารถจะชำระคืนได้ ต้องโอนกรรมสิทธิ์ในที่ดินให้แก่เจ้าหนี้ไป

จากสภาพความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชาวนาดังกล่าว รัฐบาลจึงคิดหาทางช่วยเหลือด้วยการจัดหาเงินทุนใหญ่ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ซึ่งความคิดนี้ได้เริ่มขึ้นในปลายรัชกาลที่ 5 โดยกำหนดวิธีการที่จะช่วยชาวนาในด้านเงินทุนไว้ 2 วิธี คือ

1. จัดตั้งธนาคารเกษตร (Agricultural Bank) โดยมีสาขาในภูมิภาค ให้เงินกู้แก่ชาวนา แต่ข้อขัดข้องในเรื่องเงินทุน หลักประกันเงินกู้ การควบคุมเงินกู้ ซึ่งไม่อาจหวังผลได้เต็มที่ ความคิดนี้จึงระงับไป

2. วิธีการสหกรณ์ประเภทหาทุน ซึ่งรัฐบาลโดยกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (กระทรวงการคลัง) ได้เชิญ เซอร์ เบอแนร์ด ฮันเตอร์ (Sir Bernard Hunter) หัวหน้าธนาคารแห่งมัทราส ประเทศอินเดีย เข้ามารับราชการหาทางช่วยเหลือชาวนา ในปี พ.ศ. 2457 ซึ่งท่านผู้นี้ได้เสนอคำแนะนำให้จัดตั้ง "ธนาคารใหญ่แห่งชาติ"

¹ โสภณ ดวงสวัสดิ์, ขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย (แก้ไขปรับปรุงครั้งที่ 1) (คำบรรยายวิชาสหกรณ์, ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ, 2516), หน้า 11.

(National Loan Bank) ดำเนินการให้เงินกู้แก่ราษฎร โดยมีที่ดินและหลักทรัพย์อื่นเป็นหลักประกัน ส่วนการควบคุมเงินกู้และการเรียกเก็บเงินกู้ ก็ได้แนะนำให้จัดตั้งสมาคมซึ่งเรียกว่า "Co-operation" ขึ้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือชาวชนบทได้อย่างแท้จริง¹ ซึ่งพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ในฐานะทรงเป็นอธิบดีกรมพาณิชย์ และสถิติพยากรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์พระองค์แรก อันมีไควาทรงเป็นผู้ริเริ่มการสหกรณ์ ได้ทรงบัญญัติศัพท์ภาษาไทย และใช้กันมาคราบเท่าทุกวันนี้ว่า "สหกรณ์" และทรงเลือกสหกรณ์ชนิดที่เรียกว่า ไรฟ์ไฟเซิน ซึ่งเป็นสหกรณ์ที่มีจุดมุ่งหมายจะช่วยเหลือประกอบกิจการมย่อย ๆ ให้เป็นสหกรณ์ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทย จึงกล่าวได้ว่าท่านทรงเป็นพระบิดาแห่งการสหกรณ์ของไทย แต่อย่างไรก็ดีการที่จะปฏิรูปบริษัทเบงกอลสยามกัมมาจลา มาเป็นธนาคารใหญ่แห่งชาตินี้ คณะกรรมการของธนาคารไม่เห็นด้วย ความคำริของทางราชการดังกล่าวจึงเป็นอันระงับไป ซึ่งก็คือไควา เซอร์ เบอร์นาร์ด อันเตอร์ เป็นผู้เสนอให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เกิดความคิดที่จะชักนำเอาวิธีการสหกรณ์เข้ามาใช้ในประเทศไทย เพื่อแก้ไขภาวะความเป็นอยู่ของราษฎรชาวนาที่ได้รับความสะดวกอันในเรื่องหนี้สินและยากจนให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้เริ่มจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นในปี พ.ศ. 2457 แต่ก็ยังมีไควาดำเนินการอย่างไร

ในปี พ.ศ. 2459 ได้มีการจัดตั้งสหกรณ์แห่งแรกของไทยขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลก ใช้ชื่อว่า "สหกรณ์วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้" ทำการจดทะเบียนเมื่อ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยเหลือผู้อพยพไปทำการเพาะปลูกในจังหวัดพิษณุโลก ให้ตั้งตัวได้ และชักจูงให้ราษฎรในจังหวัดอื่น ๆ ที่มีคนหนาแน่นได้อพยพมาทำการหักร้าง

¹ กรมส่งเสริมสหกรณ์, "วิวัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทย," คู่มือการสอนวิชาสหกรณ์ในโรงเรียน (พระนคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2522), หน้า 60 - 61.

ทางพง เพื่อใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์ การตั้งสหกรณ์ครั้งนี้จึงถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้น
 แห่งการสหกรณ์ในประเทศไทยอย่างแท้จริง สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินใช้ มีสมาชิก
 เมื่อเริ่มตั้งจำนวน 16 คน ภูเงินจากธนาคารไทยพาณิชย์มาเป็นทุนดำเนินงานจำนวน
 3,000 บาท โดยเสียดอกเบี้ยให้ธนาคารในอัตราร้อยละ 6 ต่อปี และคิติดอกเบี้ย
 จากสมาชิกในอัตราร้อยละ 12 ต่อปี การดำเนินงานครั้งนี้สามารถแก้ไขความเดือด
 ร้อนของชาวนาได้ รัฐบาลจึงได้คิดขยายกิจการสหกรณ์ไปยังจังหวัดอื่นอีก การจัดตั้ง
 สหกรณ์ทดลองนี้ใช้เวลา 4 ปี คือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2460 จนถึง พ.ศ. 2463 จากสถิติ
 ปรากฏว่าเมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2463 มีสหกรณ์ตั้งขึ้นทั้งสิ้น 60 สมาคม สมาชิก 1,190 คน
 ภูเงินจากธนาคารไทยพาณิชย์มาทำทุนรวมทั้งสิ้น 303,668.77 บาท เงินทุนกู้ยืมจาก
 ธนาคารพาณิชย์เฉลี่ยสหกรณ์ละ 5,061 บาท และสหกรณ์หนึ่ง ๆ มีสมาชิกประมาณ
 20 คน¹

การจัดตั้งสหกรณ์ในสมัยแรกเป็นลักษณะของสหกรณ์ทำทุนซึ่งเป็นสหกรณ์ระดับ
 ตำบลและหมู่บ้านที่มีขนาดเล็ก และลักษณะของโครงสร้างเป็นแบบง่าย ๆ กล่าวคือ
 ในแต่ละสหกรณ์จะมีสมาชิกไม่มาก ภายในกลุ่มของสมาชิกจะมีประธาน เลขานุการ
 และเหรัญญิก เป็นผู้ดำเนินงานในสหกรณ์ ธุรกิจหลักของสหกรณ์จะเป็นการให้ภูเงินแก่
 สมาชิกเพียงอย่างเดียว เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2470 มีสหกรณ์ทำทุนรวมทั้งสิ้น 81 สหกรณ์
 สมาชิก 1,510 คน จัดอยู่ในท้องที่ 3 จังหวัด คือ พิษณุโลก ลพบุรี และอยุธยา²
 เมื่อรัฐบาลเห็นว่าสหกรณ์เป็นสิ่งที่สามารถจัดทำได้สำเร็จแน่นอนแล้ว จึงประกาศใช้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

² โสภณ ดวงสวัสดิ์, ขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย (แก้ไขปรับปรุง
 ครั้งที่ 1), หน้า 24.

พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471 ขึ้น และจัดหาเงินทุนมาใหญ่มากขึ้น ทำให้สามารถขยายกิจการออกไปได้อีก ฉะนั้นในอีก 5 ปีให้หลัง จึงสามารถขยายกิจการออกไปอีก 7 จังหวัด รวมกับเดิมเป็น 10 จังหวัด มีสหกรณ์ตั้งใหม่ 110 สมาคม รวมกับที่มีอยู่เดิมเป็น 191 สมาคม ซึ่งการจัดตั้งสหกรณ์ในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2459 - 2474 ดำเนินไปไคซาเนื่องจากเป็นระยะทดลอง ยังขาดแคลนเงินทุนและขาดกำลังเจ้าหน้าที่อยู่

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. 2475 แล้ว รัฐบาลได้จัดการขยายการสหกรณ์อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น มีนโยบายย้ควิธีการสหกรณ์เข้าแก้ไขภาวะเศรษฐกิจและสังคมตลอดมา นอกจากสหกรณ์หาทุนแล้วยังมีการจัดสหกรณ์ประเภทอื่น ๆ ขึ้นอีก เช่น สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน ร้านสหกรณ์ สหกรณ์นิคมกลีกรวม สหกรณ์บำรุงที่ดิน สหกรณ์ออมทรัพย์ ฯลฯ การจัดสหกรณ์ในประเทศไทย มุ่งหนักไปในการจัดสหกรณ์การเกษตร ในปี พ.ศ. 2495 มีการขยายงานสหกรณ์จากระดับกรมขึ้นมาเป็นระดับกระทรวง ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยมีความมุ่งหมายที่จะขยายกิจการสหกรณ์ให้กว้างขวางออกไปเพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ดังนั้น ในช่วงปี พ.ศ. 2476 ถึง พ.ศ. 2497 การสหกรณ์ได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วเป็นพิเศษ เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2497 มีสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ดำเนินงานอยู่ถึง 22 ประเภท จำนวน 10,338 สมาคม ในท้องที่ 63 จังหวัด และได้กัยมเงินจากธนาคารมาดำเนินการทั้งสิ้นจำนวน 230 ล้านบาทเศษ¹ ซึ่งจะแสดงให้เห็นการเพิ่มขึ้นของสหกรณ์ในช่วงเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2476 - 2497 จากตารางที่ 1

¹กรมส่งเสริมสหกรณ์, "วิวัฒนาการของสหกรณ์ในประเทศไทย." คู่มือการสอนวิชาสหกรณ์ในโรงเรียน, หน้า 65.

ตารางที่ 1 จำนวนสหกรณ์และจำนวนที่ตั้งเพิ่มระหว่างปี พ.ศ. 2476 - 2497

ปี	จำนวนสหกรณ์		ปี	จำนวนสหกรณ์	
	รวม	เพิ่มจากปีก่อน		รวม	เพิ่มจากปีก่อน
2476	236	135	2487	4,747	542
2477	440	114	2488	4,746	-1
2478	562	122	2489	4,926	180
2479	770	208	2490	5,559	633
2480	921	151	2491	6,463	904
2481	1,240	319	2492	7,633	1,170
2482	1,374	634	2493	8,680	373
2483	2,366	492	2494	8,680	674
2484	2,998	632	2495	9,294	614
2485	3,475	477	2496	10,080	786
2486	4,205	730	2497	10,338	258

ที่มา : การสหกรณ์ในประเทศไทย พ.ศ. 2459 - 2498 โดย ยุพวรรณ อินทรโกมาลย์สุต

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่าจำนวนสหกรณ์ได้เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมาก
ราว 236 สมาคม ในปี พ.ศ. 2476 เป็น 10,338 สมาคม ในปี พ.ศ. 2497

หลังจากปี พ.ศ. 2497 แล้ว อัตราการขยายตัวของสหกรณ์ลดลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือมีจำนวนเพิ่มขึ้นแค่ปีน้อยมาก หรือไม่เพิ่มเลย บางปีกลับลดลงด้วยซ้ำ แต่ลดลงอย่างช้า ๆ โดยเริ่มลดลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา
ระหว่างปี พ.ศ. 2501 - 2506 เป็นระยะเวลาของการแก้ไขปรับปรุงสหกรณ์

ทางราชการ ได้พยายามคิดค้นทดลองนำเอาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการปรับปรุงควย เช่น จัดตั้งสหกรณ์สินเชื่อ โดยการกำกับควบคุมชนิดจำกัด ซึ่งวิธีการให้สินเชื่อโดยการกำกับควบคุมได้ใช้เป็นแบบอย่างกันในสหกรณ์การเกษตร และเป็นพื้นฐานของการพัฒนาของการพัฒนาเป็นสหกรณ์เอนกประสงค์ในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2511 จำนวนสหกรณ์เพิ่มขึ้นเล็กน้อยโดยมีรวมกันทั้งสิ้น 10,687 สมาคม ในระยะนี้เป็นระยะที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งของงานสหกรณ์ คือ กระทรวงสหกรณ์ได้ยุบไปรวมกับกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติที่ตั้งขึ้นใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2506 จึงทำให้การขยายตัวของสหกรณ์หยุดชะงัก ซึ่งเนื่องมาจาก

1. ได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วของสหกรณ์มาก่อน จนไม่สามารถจะดูแลให้ทั่วถึงและขยายตัวไปได้
2. กระทรวงสหกรณ์ถูกยุบไปรวมกับกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ซึ่งรัฐบาลขณะนั้นมุ่งจะพัฒนาประเทศด้านการขยายชลประทาน คานทางหลวงและคานการศึกษา ก่อน แล้วจึงค่อยปรับปรุงสิ่งอื่นที่หลังรวมทั้งงานสหกรณ์ด้วย
3. ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ซึ่งเป็นสถาบันการเงินของสหกรณ์ถูกยุบในปี พ.ศ. 2509
4. ขาดกำลังเจ้าหน้าที่ที่มีประสิทธิภาพ จึงไม่สามารถปรับปรุงตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ หรือกับการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ได้ทันที
5. ขาดการศึกษาคนควาและการวางแผนระยะยาวของสหกรณ์
6. ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี ไม่สามารถทำให้คนอื่นเข้าใจหรือเห็นความสำคัญของการสหกรณ์ได้

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญที่สุดของขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทย คือ การควบสหกรณ์หาทุนเข้าด้วยกัน เมื่อปี พ.ศ. 2511 ได้มีการออกพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ขึ้น และเปิดโอกาสให้มีการควบสหกรณ์เข้าด้วยกัน เนื่องจาก

สหกรณ์หาทุนแต่เดิมนั้นมีขนาดเล็กจนเกินไป โดยเฉลี่ยสหกรณ์หนึ่ง ๆ มีสมาชิกเพียง 17 คนเท่านั้น จึงไม่สามารถขยายหรือดำเนินธุรกิจใหม่ประสิทธิภาพได้ สหกรณ์ควร จะครอบคลุมเนื้อที่กว้างขวางมีสมาชิกมาก มีธุรกิจอย่างพอเพียงและต้องมีสำนักงาน และเจ้าหน้าที่บริหารงานของสหกรณ์เองด้วย สหกรณ์จึงจะมีทางขยายและเติบโตได้ ดังนั้น คณะกรรมการปรับปรุงสหกรณ์จึงเห็นชอบที่จะควบสหกรณ์หาทุนขนาดเล็กเข้าด้วยกัน เป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ระดับอำเภอ ตามคำเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญจากศูนย์การอบรม การสหกรณ์ระหว่างประเทศ (International Co-operative Training Centre) แห่งสหรัฐอเมริกาที่วิสคอนซินเมื่อปี พ.ศ. 2511

แผนการควบสหกรณ์หาทุนเข้าเป็นสหกรณ์การเกษตรใหญ่ระดับอำเภอได้ ดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 เป็นต้นมา และกำหนดให้แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2514 ฉะนั้น จำนวนสหกรณ์ของประเทศไทยจึงลดลงอย่างรวดเร็ว แต่ไม่ได้หมายความว่า งานสหกรณ์จะหดตัวหรือลดปริมาณงานลง แต่กลับจะขยายมากขึ้น ผลจากการดำเนิน งานควบสหกรณ์เมื่อสิ้นเดือนมีนาคม พ.ศ. 2515 ทำให้สหกรณ์หาทุนซึ่งเคยมีสูงถึง 9,000 กว่าแห่ง แปรสภาพมาเป็นสหกรณ์การเกษตรเพียง 400 กว่าแห่ง และจำนวน สหกรณ์ทุกประเภทของไทยซึ่งเคยมีสูงกว่า 10,000 แห่ง ก็ได้ลดลงเหลือเพียง 1,498 สมาคมเท่านั้น¹ ในจำนวนนี้มีสหกรณ์การเกษตรทั้งที่ควบมาจากสหกรณ์หาทุนและที่เปลี่ยน มาจากสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรมเดิมรวมอยู่ 401 สหกรณ์ ดังจะแสดงให้เห็นการ ลดลงของจำนวนสหกรณ์ได้จากตารางที่ 2

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

ตารางที่ 2 จำนวนสหกรณ์ในระหว่างปี พ.ศ. 2510 - 2514

ปี	รวมสหกรณ์ทุกประเภท		สหกรณ์หาทุน	
	จำนวน	ลดลงระหว่างปี	จำนวน	ลดลงระหว่างปี
2510	10,764	—	9,835	—
2511	10,687	77	9,766	69
2512	9,995	692	9,074	692
2513	2,282	7,713	1,295	7,779
2514	1,498	784	130	1,165

ที่มา : กรมส่งเสริมสหกรณ์

จากตารางจะเห็นว่าในปี พ.ศ. 2514 มีสหกรณ์ทุกประเภทดำเนินงานอยู่ 1,498 แห่ง เป็นสหกรณ์การเกษตรและหาทุนเสีย 540 แห่ง ฉะนั้นที่เหลือจึงเป็นสหกรณ์ประเภทอื่น ๆ ทั้งสิ้นรวม 958 สหกรณ์ แสดงให้เห็นว่าปี พ.ศ. 2510 และ พ.ศ. 2515 จำนวนสหกรณ์หาทุนได้ลดจำนวนลงประมาณ 9,700 สหกรณ์

นอกจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมาแล้ว ในช่วงนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงในแง่องค์การเพื่อสนับสนุนการสหกรณ์ของรัฐ โดยได้มีการยุบกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ เมื่อวันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2515 ผลจากการยุบครั้งนี้ทำให้กรมสหกรณ์ที่ขึ้นกรมสหกรณ์พาณิชย์และชนกิจ และสำนักงานปลัดกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ รวมตัวกันเป็น กรม "ส่งเสริมสหกรณ์" เพียงกรมเดียว ยกเว้นกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ให้คงไว้ซึ่ง 2 กรมนี้โดยย้ายไปขึ้นกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2515 เป็นต้นมา เมื่อ 31 มีนาคม พ.ศ. 2515 ประเทศไทยมีสหกรณ์ทุกประเภทดำเนินงานอยู่ 1,948 สหกรณ์

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 สหกรณ์ในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 6 ประเภท คือ สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์การประมง สหกรณ์นิคม สหกรณ์ร้านค้า สหกรณ์บริการ และสหกรณ์ออมทรัพย์ นอกจากนี้ยังมีชุมนุมสหกรณ์ระดับจังหวัดจำนวน 23 แห่ง และชุมนุมสหกรณ์ระดับชาติอีก 5 แห่ง คือ ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ชุมชุมสหกรณ์การเกษตรชาวไร่อ้อย จำกัด, ชุมชุมสหกรณ์ผู้เลี้ยงสุกร จำกัด, ชุมชุมสหกรณ์ออมทรัพย์ จำกัด และชุมนุมสหกรณ์ร้านค้าแห่งประเทศไทย จำกัด

สำหรับสหกรณ์การเกษตร เป็นรูปแบบหนึ่งของสหกรณ์ ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดหา และให้บริการแก่สมาชิกในด้านการผลิตการเกษตร เช่น การจัดหาเงินทุน วัสดุ และ เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ มาจำหน่ายแก่สมาชิกในราคาถูก การรวบรวมผลิตผลและการแปรรูปผลิตผลออกจำหน่ายให้ได้ราคาดีด้วย ซึ่งสหกรณ์เหล่านี้ได้แก่ สหกรณ์หาทุน สหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ขายผลิตผล และสหกรณ์บำรุงที่ดิน

ปัจจุบันสหกรณ์การเกษตรที่ดำเนินการอยู่ทั่วประเทศแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ¹

1. สหกรณ์การเกษตรทั่วไป คือ สหกรณ์การเกษตรระดับอำเภอต่าง ๆ ที่อยู่ในความอนุเคราะห์ของกรมส่งเสริมสหกรณ์ มีวัตถุประสงค์เป็นเอกประสงค์ ดำเนินธุรกิจโดยใช้เงินทุนของสหกรณ์เองจากธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กับเงินทุนส่งเสริมการสหกรณ์
2. สหกรณ์การเกษตรในเขตพัฒนา ได้แก่สหกรณ์การเกษตรในเขต รพช. ของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท สหกรณ์การเกษตร กรป.กลาง ของกองบัญชาการทหารสูงสุด ที่เข้าไปจัดในพื้นที่เขตแทรกซึม และสหกรณ์การเกษตรในเขตนิคมของกรมประชาสัมพันธ์ โดยมีจุดประสงค์ใหญ่เพื่อจัดตั้งเป็นหมู่บ้านสหกรณ์ และใช้เงินทุนของส่วนราชการนั้น ๆ เองในการดำเนินงาน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

3. สหกรณ์การเกษตรรูปพิเศษ เป็นสหกรณ์การเกษตรที่จัดตั้งขึ้นตามกลุ่มอาชีพ โดยเฉพาะ เช่น กลุ่มผลิต-ปลูก กลุ่มชาวไร่-ชาวนา และกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ ไก่แก สหกรณ์ชาวไร่อ้อย สหกรณ์โคนม เหล่านี้เป็นต้น

อย่างไรก็ดีสหกรณ์การเกษตรทั้ง 3 รูปแบบมีวิธีการดำเนินธุรกิจไปในแบบเดียวกัน คือเป็นเอกประสงค์ มีคณะกรรมการบริหาร ไรหลักข้อบังคับตลอดจนระเบียบแบบแผน- เช่นเดียวกัน แต่แตกต่างกันในวิธีการจัดตั้งเท่านั้น ซึ่งในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะพิจารณาเฉพาะ สหกรณ์การเกษตรทั่วไปเท่านั้น สหกรณ์ในรูปแบบที่ 2 และ 3 จะไม่พิจารณา

วัตถุประสงค์ของสหกรณ์การเกษตร

สหกรณ์การเกษตรเป็นนิติบุคคล ซึ่งจัดระเบียบตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 และได้กำหนดวัตถุประสงค์ของสหกรณ์การเกษตรที่สำคัญไว้ 5 ประการคือ

1. จัดหาทุนให้สมาชิกกู้ยืม เพื่อนำไปลงทุนประกอบอาชีพและใช้จ่ายในครอบครัว โดยคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำและเหมาะสม

2. ส่งเสริมให้สมาชิกจัดการออมทรัพย์ โดยวิธีฝากเงินทั้งฝากประจำและฝากสะสม

3. ช่วยเหลือสมาชิกในด้านการจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเกษตร ตลอดจนสิ่งของอื่น ๆ ที่จำเป็นมาจำหน่ายแก่สมาชิกในราคายุติธรรม

4. ช่วยเหลือสมาชิกในด้านการจำหน่ายผลิตผลของสมาชิก ให้ได้ราคาที่ไม่ตกกว่าราคาจากพ่อค้าคนกลาง โดยวิธีรวบรวมผลิตผลที่สมาชิกผลิตได้และติดต่อจำหน่ายให้แก่ผู้ซื้อเป็นจำนวนมาก ๆ ซึ่งทำให้ได้ราคาสูงกว่าที่สมาชิกจัดการขายกันเอง ทั้งยังเป็นธรรมในด้านการชั่ง ตวง วัด และคุณภาพ และรวมทั้งการแปรรูปผลิตผลของสมาชิกอีกด้วย

5. ส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการเกษตรแผนใหม่ให้แก่สมาชิก ทั้งนี้เพื่อให้สมาชิกสามารถลดต้นทุนการผลิตลงได้บ้าง และได้รับผลผลิตเพิ่มสูงขึ้น โดยวิธีการแนะนำ

พันธุ์พืชที่เหมาะสม แนะนำการไถพรวน และยาปราบศัตรูพืช ตลอดจนเทคนิคในการผลิต
 กานเกษตรกรรมที่ทันสมัย

นอกจากวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 5 ประการที่กล่าวแล้ว สหกรณ์การเกษตรบาง
 สหกรณ์ยังได้จัดให้มีเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องทุนแรงต่าง ๆ เช่น รถไถนา แทรกเตอร์-
 เกรคัตเตอร์ เครื่องพ่นยา เครื่องสูบน้ำ ไร่บริการแก่สมาชิกโดยให้เช่าหรือให้บริการโดยไม่คิด
 ค่าเช่าหรือคิดค่าบริการในราคาพอสมควร นอกจากนี้สหกรณ์การเกษตรบางสหกรณ์ยังจัด
 ให้มีการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของสมาชิก เช่น สีขาวเปลือกเป็นขาวสารออกจำหน่ายเหล่านี้เป็นต้น
 จึงเห็นได้ว่าวัตถุประสงค์ของสหกรณ์การเกษตรเป็นอันประสงค์

ผลงานที่มิได้ทำวิจัยไปแล้วเกี่ยวกับสหกรณ์การเกษตร

จากการศึกษาค้นคว้าในเรื่องเกณฑ์ประเมินความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตร
 พบว่ามีผู้ทำการวิจัยหรือศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับสหกรณ์การเกษตรไว้ดังต่อไปนี้

1. กรมส่งเสริมสหกรณ์, กรมตรวจบัญชีสหกรณ์, ธนาคารแห่งประเทศไทย
 และธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, รายงานการจัดชั้นสหกรณ์การเกษตร-
 และสหกรณ์นิคม เป็นผลงานซึ่งหน่วยงานที่กล่าวมาข้างต้นได้ร่วมกันทำการจัดชั้นของสหกรณ์
 การเกษตรเป็นประจำทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2519 เป็นต้นมา ในการจัดชั้นสหกรณ์สหกรณ์
 ต่าง ๆ อาจจะเปลี่ยนแปลงขึ้นไปได้ในแต่ละปี รายงานนี้ทำขึ้นเพื่อให้ทราบชี้ความสามารถ
 ในการจัดการและฐานะการเงินของแต่ละปีของสหกรณ์การเกษตร อันจะใช้เป็นข้อมูลประ-
 กอบการพิจารณาในการปรับปรุงและขยายงานสหกรณ์ของทางราชการและของสหกรณ์เอง
 และใช้ประกอบการพิจารณาในการทำธุรกิจกับสหกรณ์ของสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
 ในรายงานนี้มีหลักการจัดชั้นโดยกำหนดชั้นของสหกรณ์เป็น 3 ชั้น ควบคู่กันคือ
 ชั้นที่ 1 คะแนน 45 - 60, ชั้นที่ 2 คะแนน 30 - 44, และชั้นที่ 3 คะแนนต่ำกว่า 30
 การให้คะแนนจะใช้แบบสอบถามโดยข้อมูล 3 หมวดคือ หมวดการบริหารและการจัดการ

ทั่วไปของสหกรณ์, หมวดธุรกิจและผลการดำเนินงาน และหมวดฐานะการเงิน ซึ่งหลักการ
 จัดชั้นนี้การให้คะแนนจะพิจารณาคะแนนทั้งทางด้านการดำเนินธุรกิจ, ด้านทรัพย์สินถาวร
 ของสหกรณ์ตลอดจนตัวผู้บริหารงานของสหกรณ์ด้วย เมื่อใดคะแนนแต่ละหมวดแล้วก็จะ
 ดึงน้ำหนักตามลำดับความสำคัญของหมวดนั้น ๆ ที่กำหนดไว้ แต่รายงานนี้ไม่ได้เน้นความ
 สำเร็จหรือการจัดชั้นของสหกรณ์โดยยี่สิบวัตถุประสงค์ของสหกรณ์เป็นหลักสำคัญเลย และการ
 จัดชั้นนี้ค่อนข้างจะเป็นการจัดชั้นเพื่อความสะดวกในการให้สินเชื่อแก่สหกรณ์ของ ธ.ก.ส.
 มากกว่า

2. กรมส่งเสริมสหกรณ์, รายงานผลการวิจัยเรื่องปัจจัยความสำเร็จของ
สหกรณ์ที่เคนในปี พ.ศ. 2517 ศึกษาเฉพาะกรณีสหกรณ์การเกษตรสูงเนิน จำกัด
 เป็นรายงานที่มุ่งจะศึกษาเฉพาะสหกรณ์การเกษตรสูงเนิน ซึ่งได้รับรางวัลเพียงสหกรณ์เดียว
 เท่านั้น ว่ามีปัจจัยใดบ้างที่มีผลต่อความสำเร็จ ปัจจัยใดบ้างที่เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จ
 และปัจจัยใดบ้างที่เป็นทั้งตัวสนับสนุนหรือชี้วัดความสำเร็จ ตลอดจนแนวโน้มของความ
 สำเร็จตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 - 2520 เพื่อจะได้เป็นข้อมูลในการปรับปรุงงานสหกรณ์และ
 เป็นตัวอย่างแก่สหกรณ์อื่นที่จะได้ศึกษาและนำไปปรับปรุงงานสหกรณ์ของตนให้ก้าวหน้า
 บ้าง ซึ่งในรายงานนี้ได้กำหนดปัจจัยที่จะมีผลต่อความสำเร็จของสหกรณ์ไว้ 2 ส่วนกว้าง ๆ
 คือ

ก. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (Economic Factor) ประกอบด้วยปัจจัย
 ทางฝ่ายบริหาร, ฝ่ายสมาชิก, ฝ่ายเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสหกรณ์และนักวิชาการสหกรณ์ และ
 ฝ่ายวัสดุอุปกรณ์ พักฉาง โรงสีและรถบรรทุก ซึ่งในแต่ละฝ่ายที่กล่าวมาจะมี indicator
 ที่ใช้วัดความสำเร็จออกมา

ข. ปัจจัยที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจ (Non-economic Factor) ซึ่งเป็น
 ปัจจัยทางสังคม (และการปกครอง) อันจะมีผลต่อความสำเร็จ แต่ไม่สามารถที่วัดออกมา
 เป็นตัวเลขชี้แจงได้ อันมีความเข้าใจและความสนใจงานสหกรณ์ การเสียสละเวลาให้

แรงงานสหกรณ์ ความรวดเร็วและความสามารถในการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ และอื่น ๆ เช่น ความร่วมมือเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ทักษะคึกคักประชาธิปไตย ฯลฯ

การจัด indicator ต่าง ๆ ใช้แบบสอบถาม ซึ่งจะกำหนดให้ธุรกิจแต่ละประเภทมีความสำคัญเท่ากันหมด จาก indicator เหล่านี้ จะนำมาทำ index number แล้วถ่วงน้ำหนักตามความสำคัญของ index แต่ละตัว Mean ที่ได้จะเป็นความสำเร็จของฝ่ายต่าง ๆ ออกมาแล้วนำมาเทียบความสำเร็จของแต่ละฝ่ายให้เห็นแนวโน้ม (Trend) โดยกราฟ (graph) จาก index 4 ฝ่าย รวมเป็นดัชนีรวมของความสำเร็จของสหกรณ์ออกมา แล้วใช้วิธีการทางสถิติ คือ Linear Regression และ Linear Correlation (ถดถอยแบบเส้นตรงและสหสัมพันธ์เส้นตรง) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างดัชนี ความสำเร็จ ของสหกรณ์กับดัชนีความสำเร็จของปัจจัยฝ่ายต่าง ๆ

รายงานฉบับนี้ได้สรุปผลการวิเคราะห์และเสนอแนะในรายละเอียดของปัจจัยทั้งทางเศรษฐกิจและมีโซเศรษฐกิจ ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตรสูงเนิน แต่การศึกษานี้ยังมีข้อเสนอตัว indicator หรือ index ที่จะสามารถใช้วัดความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตรโดยทั่ว ๆ ไปได้ และยังมีใ้มีค่ามาตรฐานสำหรับสหกรณ์ทั่วไปที่จะชี้ระดับของความสำเร็จให้เห็นอย่างเด่นชัด

3. สุชาติ เอกณรงค์, การประเมินผลความสำเร็จของสหกรณ์ออมทรัพย์, วิทยานิพนธ์เศรษฐศาสตร์มหาบัณฑิต, แผนกวิชาเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. 2520. เป็นวิทยานิพนธ์ซึ่งเสนอแนวความคิดในการประเมินผลความสำเร็จของสหกรณ์ออมทรัพย์ โดยอาศัยวัตถุประสงค์ของสหกรณ์เป็นหลัก ในการตั้งเกณฑ์การประเมินขึ้น 2 เกณฑ์ ซึ่งเกณฑ์หนึ่งจะพิจารณาการส่งเสริมการออมทรัพย์เป็นหลัก และอีกเกณฑ์ใช้การพิจารณาความมั่นคงของกิจการเป็นหลัก แล้วทดสอบเกณฑ์ทั้งสองนี้โดยใช้แบบสอบถามไปยังบุคคลซึ่งเกี่ยวข้องกับสหกรณ์ออมทรัพย์ เพื่อค้นแนวความคิดว่าจะยอมรับ เกณฑ์ทั้งสองมาหรือไม่ ซึ่งผลจากการทดสอบทั้งการเปรียบเทียบและทางสถิติแล้ว เกณฑ์ทั้งสองนี้ใช้

ประเมินสหกรณ์ออมทรัพย์ต่าง ๆ ใ้ทั่วไ้ แต่อย่างไรก็การประเมินนั้นเพียงแต่กล่าวถึงความสำเร็จตามเกณฑ์ประเมินว่า หากสำเร็จแล้วควรมีค่าความเก๓สูงหรือค่าเท่าไร ยังไม่มีค่าข๓งเป็นระดับมาตรฐานของค่าที่สูงหรือค่าที่ต่ำในเกณฑ์ใด ๓ลออกจนให้ความสำคัญ๓ของเกณฑ์ประเมินเท่ากันทั้ง 2 เกณฑ์

4. โสภณ ดวงสวัสดิ์, ประสิทธิภาพของการดำเนินงานสหกรณ์การเกษตร, เป็นผลการศึกษ๓ข๓งประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์การเกษตร 3 แห่งด้วยกัน คือ สหกรณ์การเกษตรสูงเนิน จำกัด, สหกรณ์ยานลาด และสหกรณ์การเกษตรสันป่าตอง ซึ่งเป็นสหกรณ์ที่ผลผลิตเก๓ทั้งสิน การศึกษ๓นี้ได้พิจารณาประสิทธิภาพการดำเนินงานของสหกรณ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมา จากตัวเล๓รายงานสถิติการเงินของสหกรณ์นั้น ๆ เช่น พิจารณาทุนดำเนินงาน, แ๓งเงินกู้, การดำเนินธุรกิจค๓นต่าง ๆ ของสหกรณ์ ๓ลออกจนค่าไรสุทธิของสหกรณ์ รวมทั้งค๓นทรัพย์สินถาวรและทรัพย์สินหมุนเวียนของสหกรณ์ ฯลฯ, และไ้ทำการสรุปปัญหาและขอเสนอแนะทั้งทางค๓นสินเช๓, การซื้อ, การตลาดและการแปรรูป การส่งเสริมการเกษตร ๓ลออกจนการศึกษ๓อบรมของเจ้าหน้าที่ระดับต่าง ๆ ของสหกรณ์ไ้

นอกจากผลงานการศึกษ๓ที่ไ้กล่าวมาข๓งค๓นนี้แล้ ยังม๓งานวิทยานิพนธ์ฉบับภาษาไทยอีกหลายเล่มด้วยกันที่เสนอผลการวิเคราะห์ ถึงปัญหาของสหกรณ์การเกษตร ๓ลออกจนขอเสนอแนะปรับปรุงเอาไ้ แต่ก็เป็นแต่เพียงการวิเคราะห์เชิงพรรณนาอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น มิไ้เน๓ให้เห็นหรือเสนอตัว indicator ซึ่งจะใช้วัดความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตรเอาไ้

จากผลงานการวิจัยที่ผ่านม๓ค๓งกล่าว จะเห็นไ้ว่ายังไม่มีเกณฑ์ที่จะใช้ประเมินความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตรโดยเฉพาะ และสามารถวัดความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตรว่าไ้ดำเนินธุรกิจประสบความสำเร็จหรือไม่ตามวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ท๓ว๓งไ้

ดังนั้น ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะได้นำเสนอเกณฑ์ที่จะใช้ประเมินความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตร โดยยึดวัตถุประสงค์ของสหกรณ์เป็นเกณฑ์ ซึ่งรายละเอียดเกณฑ์ประเมินดังกล่าว และผลการประเมินความสำเร็จของสหกรณ์การเกษตรตัวอย่างจะได้กล่าวถึงรายละเอียดไว้ในบทที่ 5 ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย